

Examining the Relationship Between Structural Social Capital and Economic Underdevelopment: A Qualitative Approach (Case Study: Ilam Province)

Amin Doust Mohammadi¹, Mostafa Azkia^{1*}, Mansour Vosoughi¹

1. Department of Sociology, SR.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 10 Jan 2026

Accepted: 18 May 2026

First Available: 09 Jun 2026

Final Publication: 23 Sep 2026

Keywords

Structural Social Capital,
Economic Underdevelopment,
Ilam Province, Grounded Theory,
Civic Participation, Local
Governance, Social Networks

ABSTRACT

This study aimed to explain how structural social capital influences the economic underdevelopment of Ilam Province and to identify the mechanisms through which this condition is reproduced within the province's institutional and social context. This research was conducted using a qualitative approach based on the Grounded Theory methodology. The study population included local stakeholders, experts, policymakers, economic actors, and members of social institutions in Ilam Province who were selected through purposive and snowball sampling methods. Data were collected through 33 in-depth semi-structured interviews and 7 focus group discussions. Data analysis was performed simultaneously with data collection using open, axial, and selective coding procedures. To ensure the credibility of findings, triangulation, member checking, thick description, and constant comparison techniques were employed. The reliability of coding was assessed through inter-coder agreement, yielding an agreement coefficient of 82%, which confirmed the trustworthiness of the analytical process. The findings indicated that weak structural social capital—manifested in limited formal participation networks, institutional distrust, dominance of kinship relations, and weak bridging social capital—plays a central role in reproducing economic underdevelopment in Ilam Province. The paradigmatic analysis revealed that contextual conditions such as a state-dependent economy, administrative centralization, weak infrastructure, and closed ethnic structures, combined with intervening factors including unstable development policies and weak local governance, have led to strategies such as excessive dependence on the government, rent-seeking behaviors, human capital migration, and declining social participation. These processes ultimately contribute to structural lock-in, reduced investment, and the persistence of economic underdevelopment. The findings demonstrate that the economic underdevelopment of Ilam Province is not merely the result of limited economic resources, but is deeply rooted in weak institutional structures and insufficient structural social capital. Strengthening civil institutions, enhancing social participation, improving local governance, and expanding formal cooperation networks can provide the foundation for breaking the cycle of reproduced underdevelopment in the province.

How to cite:

Doust Mohammadi, A., Azkia, M., & Vosoughi, M. (2026). Examining the Relationship Between Structural Social Capital and Economic Underdevelopment: A Qualitative Approach (Case Study: Ilam Province). *Study and Innovation in Education and Development*, 6(4), 1-18.

* Corresponding Author:

Mostafa Azkia

E-mail: mazkia@iau.ac.ir

© 2026 the authors. Published by Institute for Knowledge, Development, and Research.

This is an open access article under the terms of the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) License.

EXTENDED ABSTRACT

INTRODUCTION

Economic underdevelopment is a multidimensional phenomenon shaped not only by economic deficiencies but also by social, institutional, and cultural structures. Contemporary development theories increasingly emphasize that sustainable development cannot be achieved solely through physical investment and economic growth; rather, it requires the existence of effective institutions, social trust, civic participation, and organized networks of cooperation (1, 2). Within this framework, social capital has emerged as one of the most influential concepts in development studies. Social capital generally refers to networks of relationships, norms of reciprocity, institutional trust, and social interactions that facilitate collective action and cooperation among individuals and groups (3, 4). Scholars have argued that societies with stronger social capital are more capable of reducing transaction costs, strengthening institutional performance, enhancing social cohesion, and promoting economic growth. Consequently, social capital is increasingly viewed as a critical prerequisite for regional and national development.

Among the different dimensions of social capital, structural social capital occupies a central position in explaining development processes. Structural social capital refers to formal and informal social networks, institutional arrangements, patterns of participation, civic organizations, and the quality of organized social relations within a society (8). This dimension of social capital provides the institutional and relational infrastructure necessary for coordinated collective action and economic cooperation. Regions characterized by effective social networks, high levels of institutional trust, and broad civic participation are generally more capable of mobilizing resources, attracting investment, and maintaining long-term economic stability. In contrast, weak structural social capital often leads to institutional inefficiency, low social participation, weak governance, and limited economic opportunities (9). Recent studies have shown that structural social capital significantly influences regional inequalities, local governance, organizational resilience, and sustainable development outcomes (10, 13).

At the same time, recent literature has challenged the assumption that all forms of social capital necessarily produce positive developmental outcomes. Some researchers have highlighted the “dark side” of social capital, arguing that closed networks, excessive in-group cohesion, ethnic exclusivity, and kinship-based relations may reproduce inequality, corruption, rent-seeking behavior, and institutional stagnation (14). In such contexts, social relations may become barriers to inclusive development rather than

facilitators of collective progress. Ethnic and kinship networks, although capable of generating solidarity within groups, can limit bridging social capital and reduce interactions with external actors and institutions (15). Furthermore, unequal access to social networks may intensify social exclusion and deepen structural inequalities (16). Accordingly, the developmental consequences of social capital depend largely on the nature, openness, and institutional embeddedness of social relations.

These issues become particularly important in peripheral and border regions characterized by economic deprivation and institutional weakness. International development reports indicate that regional disparities are strongly associated with weak social cohesion, ineffective governance, and limited institutional trust (17, 18). In multidimensional approaches to poverty and underdevelopment, structural inequality and weak institutional capacity are considered key mechanisms through which underdevelopment is reproduced over time (19). Ilam Province, located in western Iran, represents one of the regions where such dynamics are highly visible. Despite possessing significant natural resources, strategic geographical location, and agricultural potential, the province continues to experience high unemployment, low economic participation, weak industrialization, and persistent economic underdevelopment (20). Existing studies have largely focused on economic indicators and infrastructural limitations, while the role of structural social capital in reproducing underdevelopment has received limited scholarly attention.

Moreover, the social structure of Ilam Province is strongly influenced by ethnic, tribal, and kinship relations. Although these relations may provide social support and local solidarity, they may simultaneously weaken institutional trust, reduce civic participation, and restrict broader economic cooperation. Recent studies emphasize that bridging social capital and institutional trust are essential for sustainable regional development and local resilience (7, 21). However, in contexts where formal institutions are weak and social relations remain confined to closed networks, development processes become fragmented and exclusionary. Therefore, understanding the relationship between structural social capital and economic underdevelopment in Ilam Province requires an in-depth qualitative investigation capable of capturing the lived experiences, institutional conditions, and social mechanisms underlying this phenomenon. In this regard, qualitative grounded theory provides an appropriate methodological framework for exploring the complex interactions between institutional structures, social relations, and economic underdevelopment.

METHODS AND MATERIALS

This study employed a qualitative approach using grounded theory methodology to examine the relationship between structural social capital and economic underdevelopment in Ilam Province. The interpretive-constructivist paradigm guided the research process, allowing for an in-depth exploration of participants' lived experiences and perceptions regarding institutional structures, social relations, and economic conditions. The study population consisted of local stakeholders, policymakers, economic actors, social activists, academics, and members of civil society organizations in Ilam Province.

Participants were selected through purposive and snowball sampling methods. Data collection continued until theoretical saturation was achieved. In total, 33 in-depth semi-structured interviews and 7 focus group discussions were conducted. The interviews explored participants' perceptions of local governance, civic participation, institutional trust, economic barriers, social networks, and the role of social relations in shaping development outcomes. Focus group discussions were organized among individuals with relatively similar social or occupational backgrounds to facilitate collective reflection and interaction regarding shared experiences.

Data analysis was conducted simultaneously with data collection through open, axial, and selective coding procedures. Emerging concepts and categories were continuously compared and refined throughout the analytical process. To enhance trustworthiness and credibility, several validation strategies were employed, including triangulation of data sources, member checking, prolonged engagement in the field, thick description, and constant comparison techniques. Inter-coder reliability was assessed using agreement between two coders. The overall inter-coder agreement coefficient reached 82%, indicating acceptable reliability of the coding process. Ethical considerations, including informed consent, confidentiality, anonymity, and voluntary participation, were carefully observed throughout the research process.

FINDINGS

The findings revealed that economic underdevelopment in Ilam Province is strongly associated with weak structural social capital and ineffective institutional arrangements. The grounded theory analysis identified "reproduction of economic underdevelopment" as the core phenomenon around which other categories were organized. The data indicated that several causal conditions contribute to this phenomenon, including weak bridging social capital, institutional distrust, dominance of kinship relations, limited civic participation, and weak formal participation networks.

Participants repeatedly emphasized that institutional inefficiency and administrative centralization have reduced local capacity for development and weakened public trust in governmental structures. Weak local governance, unequal distribution of resources, unstable development policies, and excessive dependence on state-centered economic mechanisms emerged as important intervening conditions that intensified underdevelopment. In addition, contextual conditions such as weak infrastructure, dependence on the public sector, ethnic and tribal social structures, and limited industrial development created structural barriers to economic transformation.

The analysis also showed that many local actors adopted adaptive strategies in response to these conditions. These strategies included dependence on governmental resources, rent-seeking behavior, reduced entrepreneurial motivation, withdrawal from collective participation, migration of skilled labor, and reliance on closed in-group networks rather than formal institutional mechanisms. Participants described a widespread perception that institutional channels were ineffective, leading individuals to prioritize personal and kinship relations over formal organizational structures.

The consequences of these processes were reflected in the persistence of structural economic stagnation, reduced investment, low social trust, weakened civic engagement, and continuous outmigration of educated and skilled individuals. The findings further indicated that weak structural social capital contributed to a form of institutional and economic lock-in in which ineffective institutions, weak participation, and limited social cooperation continuously reproduced conditions of underdevelopment. The paradigmatic model developed in this study demonstrated that economic underdevelopment in Ilam Province is not merely an economic issue but a socially and institutionally embedded phenomenon sustained through complex interactions among governance structures, social relations, and collective behavioral patterns.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The findings of this study demonstrate that economic underdevelopment in Ilam Province is deeply rooted in weak structural social capital and ineffective institutional arrangements. The results suggest that underdevelopment cannot be adequately explained solely through economic indicators or geographical disadvantages. Instead, it is reproduced through a complex interaction between institutional inefficiency, weak civic participation, limited bridging social capital, and closed social networks. The dominance of kinship-based relations and weak institutional trust has reduced opportunities for inclusive economic cooperation and weakened local developmental capacity.

The study further revealed that the weakness of formal participation networks and local governance structures has contributed to social disengagement, dependence on governmental resources, and limited entrepreneurial activity. In such conditions, social actors tend to adopt short-term and survival-oriented strategies rather than engaging in productive and long-term economic initiatives. The migration of skilled labor and the decline of civic engagement further intensify the cycle of underdevelopment and weaken the social foundations necessary for sustainable development.

Another important finding concerns the dual nature of social capital. While social capital is often associated with positive developmental outcomes, the findings of this study indicate that certain forms of social capital may hinder development when social relations remain confined to closed networks and informal structures. Excessive reliance on in-group solidarity and kinship relations can weaken institutional accountability, reduce meritocracy, and limit broader social cooperation. Consequently, structural social capital contributes to development only when it is supported by institutional trust, open social networks, effective governance, and inclusive participation mechanisms.

The study also highlights the importance of bridging social capital in promoting regional development. The absence of strong intergroup connections and institutional cooperation has limited innovation, investment, and collective problem-solving capacity in Ilam Province. Sustainable economic development requires not only physical infrastructure and financial resources but also strong institutional networks, public trust, and active civic engagement. Therefore, strengthening structural social capital should be considered a central strategy for overcoming regional underdevelopment.

Overall, the findings indicate that economic underdevelopment in Ilam Province is a multidimensional and self-reproducing phenomenon shaped by institutional weakness, limited social participation, and fragmented social relations. Addressing these challenges requires strengthening local governance, expanding civic participation, improving institutional transparency, and promoting inclusive social networks capable of connecting different social groups and economic actors. Without rebuilding structural social capital and enhancing institutional trust, sustainable regional development is unlikely to be achieved.

بررسی رابطه سرمایه اجتماعی ساختاری با توسعه نیافتگی اقتصادی: رویکردی کیفی (مورد مطالعه: استان ایلام)

امین دوست محمدی^۱، مصطفی ازکیا^{۱*}، منصور وثوقی^۱
۱. گروه جامعه شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده

هدف این پژوهش، تبیین چگونگی تأثیر سرمایه اجتماعی ساختاری بر توسعه نیافتگی اقتصادی استان ایلام و شناسایی سازوکارهای بازتولید این وضعیت در بستر نهادی و اجتماعی استان بود. این پژوهش با رویکرد کیفی و بر مبنای روش نظریه داده بنیاد انجام شد. جامعه مورد مطالعه شامل کنشگران، کارشناسان، مدیران محلی، فعالان اقتصادی و اعضای نهادهای اجتماعی استان ایلام بود که از طریق نمونه گیری هدفمند و گلوله برفی انتخاب شدند. داده‌ها از طریق ۳۳ مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته و ۷ بحث گروهی متمرکز گردآوری شد. فرآیند تحلیل داده‌ها هم‌زمان با گردآوری اطلاعات و از طریق کدگذاری باز، محوری و انتخابی صورت گرفت. برای اعتباربخشی یافته‌ها از روش‌هایی همچون تثبیت داده‌ها، بررسی اعضا، توصیف غنی و مقایسه مداوم استفاده شد. پایداری کدگذاری‌ها نیز با روش توافق بین دو کدگذار محاسبه و میزان توافق ۸۲ درصد به دست آمد که بیانگر قابلیت اعتماد مناسب تحلیل‌ها بود. یافته‌های پژوهش نشان داد که ضعف سرمایه اجتماعی ساختاری، به ویژه در قالب محدود بودن شبکه‌های رسمی مشارکت، بی‌اعتمادی نهادی، سلطه روابط خویشاوندی و ضعف سرمایه اجتماعی پل‌زن، نقش اساسی در بازتولید توسعه نیافتگی اقتصادی استان ایلام دارد. تحلیل پارادایمی نشان داد که شرایط زمینه‌ای شامل اقتصاد دولتی، تمرکزگرایی اداری، ضعف زیرساخت‌ها و ساختار بسته قومی، همراه با عوامل مداخله‌گر نظیر سیاست‌های ناپایدار توسعه‌ای و ضعف حکمرانی محلی، موجب شکل‌گیری راهبردهایی مانند اتکای شدید به دولت، رفتارهای رانتی، مهاجرت سرمایه انسانی و کاهش مشارکت اجتماعی شده است. این فرآیند در نهایت به قفل‌شدگی ساختاری، کاهش سرمایه‌گذاری و تداوم توسعه نیافتگی اقتصادی منجر می‌شود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که توسعه نیافتگی اقتصادی استان ایلام صرفاً ناشی از کمبود منابع اقتصادی نیست، بلکه ریشه در ضعف ساختارهای نهادی و سرمایه اجتماعی ساختاری دارد. تقویت نهادهای مدنی، افزایش مشارکت اجتماعی، بهبود حکمرانی محلی و توسعه شبکه‌های رسمی همکاری می‌تواند زمینه خروج استان از چرخه بازتولید توسعه نیافتگی را فراهم سازد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۰/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۲۸

تاریخ چاپ اولیه: ۱۴۰۵/۰۳/۱۹

تاریخ چاپ نهایی: ۱۴۰۵/۰۷/۰۱

کلیدواژه‌ها

سرمایه اجتماعی ساختاری،
توسعه نیافتگی اقتصادی،
استان ایلام، نظریه
داده بنیاد، مشارکت مدنی،
حکمرانی محلی، شبکه‌های
اجتماعی

شیوه ارجاع دهی:

دوست محمدی، امین، ازکیا، مصطفی، و وثوقی، منصور. (۱۴۰۵). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی ساختاری با توسعه نیافتگی اقتصادی: رویکردی کیفی (مورد مطالعه: استان ایلام). پژوهش و نوآوری در تربیت و توسعه، ۶(۴)، ۱-۱۸.

نویسنده مسئول:

مصطفی ازکیا

پست الکترونیکی: mazkia@iau.ac.ir

© ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است.

انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

توسعه اقتصادی یکی از بنیادی‌ترین اهداف جوامع معاصر به شمار می‌رود و دستیابی به آن مستلزم فراهم بودن مجموعه‌ای از شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نهادی است. در دهه‌های اخیر، نظریه‌های توسعه از نگاه‌های صرفاً اقتصادی فاصله گرفته و بر نقش عوامل اجتماعی و نهادی در فرآیند توسعه تأکید بیشتری کرده‌اند. در این میان، سرمایه اجتماعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مفاهیم میان‌رشته‌ای، جایگاه ویژه‌ای در تحلیل توسعه اقتصادی و اجتماعی یافته است. سرمایه اجتماعی بیانگر شبکه‌های ارتباطی، هنجارهای مشترک، اعتماد متقابل و الگوهای مشارکت اجتماعی است که می‌تواند کنش جمعی را تسهیل کرده و ظرفیت جامعه را برای همکاری و توسعه افزایش دهد (1, 2). برخلاف سرمایه فیزیکی و انسانی که عمدتاً ماهیتی فردی و اقتصادی دارند، سرمایه اجتماعی ماهیتی ارتباطی و جمعی دارد و از طریق تعاملات اجتماعی، مشارکت مدنی و اعتماد نهادی شکل می‌گیرد. به همین دلیل، بسیاری از پژوهشگران توسعه بر این باورند که بدون وجود سرمایه اجتماعی، سیاست‌های اقتصادی و برنامه‌های توسعه‌ای نمی‌توانند به نتایج پایدار و اثربخش دست یابند (3, 4).

سرمایه اجتماعی در ادبیات توسعه به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی حکمرانی مطلوب و توسعه پایدار شناخته می‌شود. پاتنام معتقد است جوامعی که از سطح بالای اعتماد اجتماعی، مشارکت مدنی و شبکه‌های همکاری برخوردارند، عملکرد نهادی و اقتصادی بهتری دارند و قادرند هزینه‌های مبادله را کاهش دهند و بهره‌وری اجتماعی را افزایش دهند (3). در همین راستا، موسوی سرمایه اجتماعی را بستری برای تقویت همبستگی اجتماعی و تسهیل همکاری میان کنشگران اجتماعی می‌داند که می‌تواند زمینه رشد اقتصادی و کاهش نابرابری را فراهم سازد (5). در مقابل، ضعف سرمایه اجتماعی موجب کاهش اعتماد عمومی، تضعیف مشارکت اجتماعی و گسترش رفتارهای غیرمولد می‌شود که این امر در نهایت می‌تواند فرآیند توسعه را با مانع مواجه کند (6). امروزه حتی سازمان‌های بین‌المللی نیز سرمایه اجتماعی را به‌عنوان نوعی «ثروت پنهان ملت‌ها» تلقی می‌کنند که در کنار سرمایه انسانی و سرمایه اقتصادی، نقش تعیین‌کننده‌ای در تاب‌آوری اجتماعی و پیشرفت اقتصادی دارد (7).

در میان ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی، سرمایه اجتماعی ساختاری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این نوع سرمایه اجتماعی به ساختار شبکه‌های اجتماعی، الگوهای مشارکت، نهادهای رسمی و غیررسمی و میزان ارتباطات سازمان‌یافته میان افراد و گروه‌ها اشاره دارد (8). سرمایه اجتماعی ساختاری، ظرفیت جامعه را برای هماهنگی و همکاری جمعی افزایش می‌دهد و از طریق ایجاد پیوندهای اجتماعی و نهادی، امکان بسیج منابع و فرصت‌های توسعه را فراهم می‌سازد. چوانگ و چپو تأکید می‌کنند که اعتماد نهادی و کیفیت حکمرانی محلی ارتباط مستقیمی با سرمایه اجتماعی ساختاری دارد و ضعف در این حوزه‌ها می‌تواند به بازتولید نابرابری‌های منطقه‌ای منجر شود (9). در واقع، مناطقی که از شبکه‌های مشارکتی ضعیف، نهادهای ناکارآمد و اعتماد اجتماعی پایین برخوردارند، معمولاً با مشکلات عمیق‌تری در زمینه توسعه اقتصادی مواجه می‌شوند.

در دهه‌های اخیر، بسیاری از پژوهش‌های بین‌المللی رابطه میان سرمایه اجتماعی و عملکرد اقتصادی را مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته‌های این مطالعات نشان می‌دهد که اعتماد اجتماعی و شبکه‌های مشارکتی می‌توانند زمینه افزایش سرمایه‌گذاری، بهبود محیط کسب‌وکار و ارتقای کارآمدی نهادی را فراهم آورند (10). همچنین سرمایه اجتماعی از طریق تقویت همکاری‌های محلی و افزایش مشارکت شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری، نقش مهمی در توسعه منطقه‌ای و کاهش فقر ایفا می‌کند (11, 12). در حوزه توسعه روستایی نیز پژوهش‌ها نشان داده‌اند که سرمایه اجتماعی می‌تواند به افزایش مشارکت مردم در پروژه‌های توسعه‌ای و بهبود پایداری اقتصادی و اجتماعی مناطق محروم کمک کند (11). افزون بر این، سرمایه اجتماعی نقش مهمی در تاب‌آوری سازمانی و اجتماعی در برابر بحران‌ها دارد و جوامعی که از شبکه‌های اجتماعی منسجم‌تر برخوردارند، توانایی بیشتری در مدیریت بحران‌ها و بازسازی اقتصادی دارند (13).

با وجود این، تمامی اشکال سرمایه اجتماعی لزوماً پیامدهای مثبت ندارند. برخی پژوهشگران به ابعاد منفی یا «تاریک» سرمایه اجتماعی اشاره کرده‌اند و معتقدند که در برخی شرایط، شبکه‌های بسته و روابط درون‌گروهی می‌توانند به بازتولید انحصار، رانت‌جویی و فساد اجتماعی منجر شوند (14). هنگامی که روابط خویشاوندی و قومی جایگزین روابط نهادی و شایسته‌سالار شوند، سرمایه اجتماعی نه تنها به توسعه کمک نمی‌کند، بلکه می‌تواند مانعی در برابر شکل‌گیری رقابت سالم اقتصادی و مشارکت گسترده اجتماعی باشد. گریگر نیز در مطالعه خود بر شبکه‌های قومی نشان می‌دهد که تمرکز بیش از حد بر پیوندهای درون‌گروهی می‌تواند ارتباطات برون‌گروهی را محدود کرده و فرصت‌های توسعه محلی را کاهش دهد (15). همچنین وارد و تامپوبولون بیان می‌کنند که دسترسی افراد به شبکه‌های اجتماعی و فرصت‌های مشارکت اجتماعی به شدت تحت تأثیر جایگاه اجتماعی و اقتصادی آنان قرار دارد و این امر می‌تواند نابرابری‌های ساختاری را تشدید کند (16).

در همین چارچوب، مسئله توسعه‌نیافتگی اقتصادی در مناطق مرزی و کم‌برخوردار اهمیت دوچندانی پیدا می‌کند. بسیاری از این مناطق، با وجود برخورداری از ظرفیت‌های طبیعی و انسانی، همچنان در چرخه فقر و توسعه‌نیافتگی گرفتار هستند. گزارش برنامه توسعه سازمان ملل متحد نشان می‌دهد که ضعف انسجام اجتماعی، نابرابری منطقه‌ای و ناکارآمدی نهادی از مهم‌ترین عوامل تداوم شکاف‌های توسعه‌ای در مناطق پیرامونی ایران به شمار می‌رود (17). همچنین گزارش سازمان همکاری و توسعه اقتصادی بر این نکته تأکید می‌کند که ضعف حکمرانی محلی، تمرکزگرایی اداری و نابرابری در توزیع منابع، زمینه تداوم محرومیت منطقه‌ای را فراهم می‌کند (18). در تحلیل‌های جدید توسعه نیز فقر و توسعه‌نیافتگی نه صرفاً به‌عنوان کمبود درآمد، بلکه به‌عنوان نتیجه نابرابری‌های ساختاری و ضعف ظرفیت‌های اجتماعی و نهادی مورد توجه قرار می‌گیرد (19).

استان ایلام به‌عنوان یکی از استان‌های مرزی و کمتر توسعه‌یافته ایران، نمونه‌ای بارز از این وضعیت است. این استان با وجود برخورداری از منابع نفت و گاز، موقعیت جغرافیایی راهبردی و ظرفیت‌های کشاورزی و گردشگری، همچنان با مشکلات متعددی در حوزه توسعه اقتصادی مواجه است. نرخ بالای بیکاری، پایین بودن مشارکت اقتصادی، وابستگی به اقتصاد دولتی، مهاجرت نیروی

انسانی و ضعف زیرساخت‌های اقتصادی از جمله مهم‌ترین چالش‌های این استان محسوب می‌شوند (20). پژوهش‌های انجام شده در حوزه توسعه منطقه‌ای نیز نشان می‌دهد که ایلام در بسیاری از شاخص‌های توسعه در رتبه‌های پایین کشوری قرار دارد و شکاف قابل توجهی میان این استان و مناطق توسعه‌یافته کشور وجود دارد (20). با این حال، بخش مهمی از مطالعات پیشین عمدتاً بر عوامل اقتصادی و زیرساختی تمرکز داشته‌اند و نقش عوامل اجتماعی، به‌ویژه سرمایه اجتماعی ساختاری، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از سوی دیگر، ساختارهای قومی و خویشاوندی در استان ایلام نقش مهمی در روابط اجتماعی و اقتصادی ایفا می‌کنند. هرچند این روابط می‌توانند نوعی همبستگی اجتماعی ایجاد کنند، اما در برخی شرایط ممکن است به تقویت روابط درون‌گروهی و تضعیف مشارکت نهادی و عمومی منجر شوند. در چنین شرایطی، اعتماد نهادی کاهش یافته و افراد به جای اتکا به نهادهای رسمی، به شبکه‌های محدود خویشاوندی و قومی وابسته می‌شوند. این وضعیت می‌تواند زمینه‌ساز کاهش مشارکت مدنی، گسترش رفتارهای رانتی و تضعیف ظرفیت توسعه‌ای استان شود (14, 15). افزون بر این، نبود شبکه‌های پل‌زن و ضعف ارتباطات برون‌گروهی موجب محدود شدن فرصت‌های اقتصادی و کاهش تعاملات سازنده میان گروه‌های اجتماعی مختلف می‌شود (21).

در ادبیات جدید سرمایه اجتماعی، توجه ویژه‌ای به مفهوم سرمایه اجتماعی پل‌زن و نقش آن در توسعه اقتصادی شده است. سرمایه اجتماعی پل‌زن به شبکه‌هایی اشاره دارد که میان گروه‌های مختلف اجتماعی ارتباط برقرار می‌کنند و امکان تبادل اطلاعات، اعتماد متقابل و همکاری گسترده‌تر را فراهم می‌سازند (21). نبود چنین شبکه‌هایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته می‌تواند موجب انزوای اجتماعی، کاهش ظرفیت نوآوری و ضعف تعاملات اقتصادی شود. در همین راستا، پژوهش‌های جدید نشان داده‌اند که سرمایه اجتماعی ساختاری زمانی می‌تواند به توسعه اقتصادی کمک کند که مبتنی بر اعتماد نهادی، مشارکت گسترده و شبکه‌های باز اجتماعی باشد (8, 9). در غیر این صورت، سرمایه اجتماعی ممکن است به ابزاری برای بازتولید نابرابری و انحصار تبدیل شود.

از منظر روش‌شناختی نیز بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه‌نیافتگی نیازمند رویکردهایی عمیق و زمینه‌محور است. بسیاری از مطالعات موجود با رویکرد کمی انجام شده‌اند و قادر به درک پیچیدگی‌های فرهنگی و نهادی جوامع محلی نیستند. در حالی که پژوهش کیفی و به‌ویژه نظریه داده‌بنیاد، امکان فهم عمیق‌تر تجربه‌های زیسته کنشگران و کشف سازوکارهای پنهان بازتولید توسعه‌نیافتگی را فراهم می‌کند (22, 23). این رویکرد به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا از خلال روایت‌ها و تجربه‌های مشارکت‌کنندگان، الگوهای اجتماعی و نهادی مؤثر بر توسعه‌نیافتگی را شناسایی کرده و مدلی مفهومی برای تبیین این پدیده ارائه دهد.

با توجه به اهمیت سرمایه اجتماعی ساختاری در فرآیند توسعه، خلأ مطالعات کیفی در زمینه رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه‌نیافتگی اقتصادی در استان ایلام، و نیز ضرورت فهم عمیق سازوکارهای اجتماعی و نهادی مؤثر بر تداوم محرومیت منطقه‌ای، پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه سرمایه اجتماعی ساختاری با توسعه‌نیافتگی اقتصادی در استان ایلام انجام شده است.

روش پژوهش

این پژوهش با هدف بررسی رابطه سرمایه اجتماعی ساختاری با توسعه نیافتگی اقتصادی استان ایلام، از رویکردی کیفی و روش‌شناسی نظریه داده‌بنیاد (Grounded Theory) بهره برده است. در سال‌های اخیر نیز مطالعات جدید روش‌شناختی نشان داده‌اند که استفاده از نظریه داده بنیاد در حوزه سرمایه اجتماعی و نابرابری منطقه‌ای، قابلیت استخراج مدل‌های پارادایمی دقیق را تقویت می‌کند. انتخاب این روش، مبتنی بر ماهیت موضوع پژوهش و نیاز به درک عمیق و جزئیات پدیده‌ها در بستر اجتماعی خاص استان ایلام بوده است. پارادایم تفسیری - بر ساخت‌گرایی، پارادایم مسلط در این پژوهش است. پژوهش حاضر از نظر هدف توسعه‌ای - کاربردی و از لحاظ ماهیت جزء پژوهش‌های کیفی است. روش تحقیق در این مطالعه کیفی از نوع ره یافت گراند تئوری است. در این مطالعه بعد از پیاده نمودن مصاحبه‌ها و نوشتن آنها، مفاهیم مستخرج از خطوط، جملات و پاراگراف‌ها و غیره در مقابل آن نوشته شد. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش، استان ایلام و کنشگران و ذینفعان مرتبط با توسعه اقتصادی و سرمایه اجتماعی در این استان بوده‌اند. نمونه‌گیری گلوله‌برفی در این مرحله به این صورت عمل کرد که از مصاحبه‌شوندگان خواسته می‌شد افرادی را که می‌توانند اطلاعات مفید و مرتبطی ارائه دهند، معرفی کنند. این امر به دستیابی به افراد کلیدی و کسانی که ممکن بود در لیست اولیه پژوهشگر نباشند، کمک کرد. تعداد ۳۳ مصاحبه عمیق به انجام رسید. برای انجام ۷ بحث گروهی متمرکز، گروه‌هایی متشکل از ۶ تا ۸ نفر از افراد با ویژگی‌های مشابه (مثلاً گروهی از کشاورزان، گروهی از فعالان اقتصادی جوان، گروهی از اعضای سمن‌ها) تشکیل شد. این گروه‌ها برای بحث در مورد تجربیات مشترک، دیدگاه‌های جمعی، و تعامل میان اعضای گروه در خصوص موضوعات مورد نظر انتخاب شدند. هدف از این جلسات، مشاهده پویایی گروه، تبادل نظر، و درک عمیق‌تر از باورها و ارزش‌های مشترک یا متضاد بود. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها در این پژوهش، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته عمیق و بحث گروهی متمرکز بود.

در این پژوهش، برای اطمینان از اعتبار یافته‌ها، از راهکارهای زیر استفاده شد: تثبیت (Triangulation): استفاده از چندین منبع داده (مصاحبه‌های عمیق، بحث‌های گروهی) و چندین نوع شرکت‌کننده (مسئولین، کارشناسان، شهروندان) برای بررسی یک پدیده از زوایای مختلف، بررسی اعضا (Member Checking): ارائه یافته‌های اولیه و تحلیل‌ها به برخی از شرکت‌کنندگان در پژوهش و دریافت بازخورد از آنها برای تأیید صحت و تفسیر درست داده‌ها، حضور طولانی مدت (Prolonged Engagement): گذراندن زمان کافی در جامعه مورد مطالعه و برقراری روابط اعتماد با شرکت‌کنندگان برای درک عمیق‌تر از زمینه و پدیده‌ها، توصیف غنی (Thick Description): ارائه جزئیات کافی از زمینه، افراد، و مشاهدات برای اینکه خواننده بتواند کیفیت و اعتبار یافته‌ها را قضاوت کند و نهایتاً مقایسه مداوم (Constant Comparison): مقایسه داده‌های جدید با داده‌های موجود در طول فرآیند جمع‌آوری و تحلیل برای تصفیه و پالایش مفاهیم و دسته‌بندی‌ها بهره گرفته شد.

در پژوهش حاضر، از روش توافقی درون موضوعی (پایایی بین دو کد گذار) برای محاسبه پایایی تحلیل و کد گذاری مصاحبه ها استفاده شد. برای محاسبه پایایی مصاحبه با روش توافق درون موضوعی دو کد گذار (ارزیاب) استفاده شد (محقق و استاد راهنما). سپس محققین تعداد سه مصاحبه را کد گذاری کرده و درصد توافق بین کد گذاران که به عنوان سومین شاخص اعتبار سنجی تحلیل به کار می رود با استفاده از فرمول زیر محاسبه شد:

$$100\% \times \frac{2 \times \text{تعداد توافقات}}{\text{تعداد کل کدها}} = \text{درصد توافق درون موضوعی}$$

نتایج حاصل از این کدگذاری ها در جدول شماره ۱ آمده است:

جدول ۱. محاسبه پایایی بین دو کد گذار

ردیف	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	تعداد عدم توافقات	پایایی بین دو کد گذار (درصد)
۱	۷۸	۶۲	۱۶	۷۹
۲	۶۸	۵۸	۱۰	۸۵
۳	۴۹	۴۰	۹	۸۱
کل	۱۹۵	۱۶۰	۳۵	۸۲

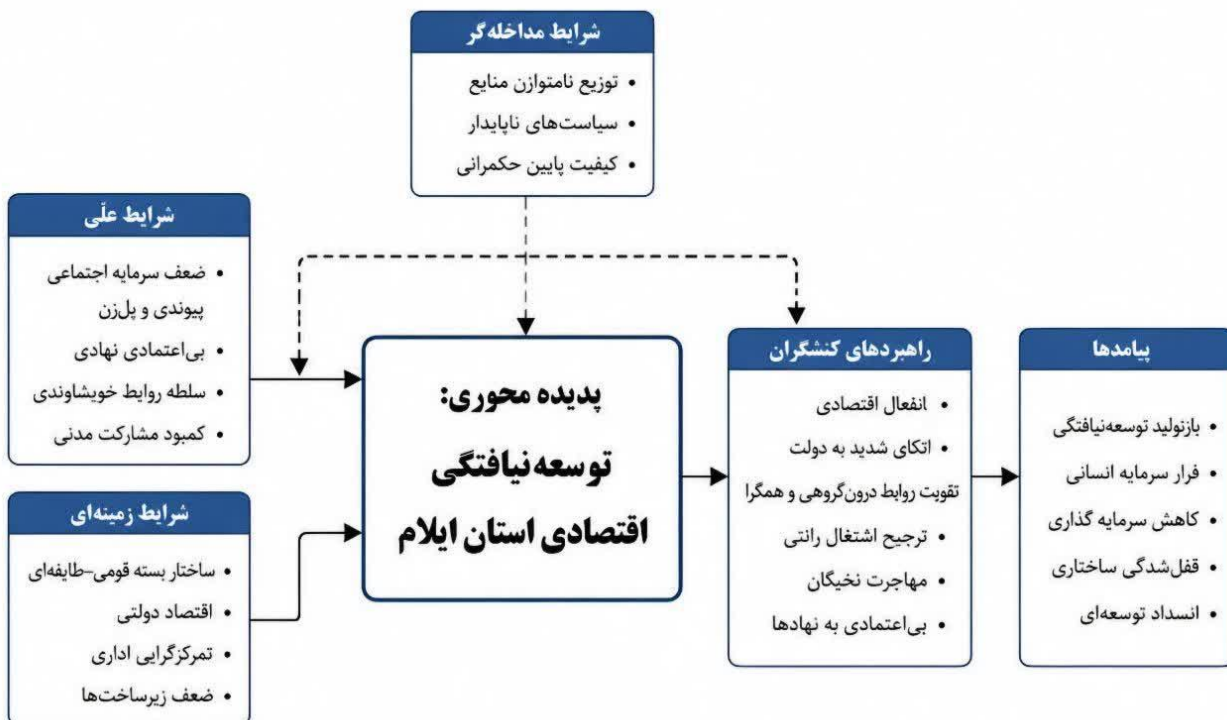
همان طور که مشاهده می شود تعداد کل کدهایی که توسط محققین به ثبت رسیده است برابر ۱۹۵ مورد، تعداد کل توافقات بین کدها ۱۶۰ مورد و تعداد کل عدم توافقات برابر ۳۵ مورد است. پایایی بین کدگذاران برای مصاحبه های انجام گرفته در این پژوهش با استفاده از فرمول ذکر شده برابر ۸۲ درصد است و چون میزان پایایی بیشتر از ۶۰ درصد است، پس قابلیت اعتماد کدگذاری ها مورد تایید و می توان ادعا کرد که میزان پایایی تحلیل مصاحبه مناسب است. برای رسیدن به معیار قابلیت اعتماد نیز از سه تکنیک متعارف و مرسوم استفاده شده است که عبارتند از: (۱) کنترل یا اعتباریابی توسط اعضا که در این روش از مشارکت کنندگان خواسته می شود تا یافته های کلی را ارزیابی کرده و در مورد صحت آنها نظر دهند؛ (۲) مقایسه های تحلیلی به این معنی که به داده های خام رجوع می گردد تا ساختبندی نظریه با داده ها مقایسه و ارزیابی گردد؛ (۳) استفاده از تکنیک ممیزی که در این زمینه، چند متخصص در کار، بر مراحل مختلف کدگذاری، مفهوم سازی و استخراج مقولات نظارت دارند؛ (ب) جهت تضمین قابلیت تصدیق داده ها، محققین یک فرایند فعال در پیرامون کدگذاری را اعمال کرده اند تا از ورود پیش فرض های آنان جلوگیری شود؛ برای تجزیه و تحلیل داده های به دست آمده از مصاحبه ها، از روش کد گذاری و مقوله بندی داده ها مبتنی بر نظریه داده بنیاد استفاده شده است. داده های جدید هم زمان با تمام داده های دیگر مقایسه شدند تا محوریت مطلوب در بین تمام داده ها آشکار گردد. کد گذاری مصاحبه ها به موازات مصاحبه ها صورت گرفت. پس از انجام هر مصاحبه داده های آن مصاحبه مورد کدگذاری قرار گرفت تا از طریق کدگذاری داده ها در دسته بندی و تفسیر آنها صورت پذیرد. در طول انجام پژوهش، تمامی ملاحظات اخلاقی همچون رضایت آگاهانه، محرمانگی و حفظ حریم خصوصی رعایت گردید. همچنین پژوهش فاقد هرگونه تضاد منافع بوده و اطلاعات هویتی مشارکت کنندگان محرمانه نگه داشته شد.

یافته‌ها

در پی انجام تحلیل‌های کیفی بر اساس روش نظریه داده‌بنیاد، مدل پارادایمی تحقیق با تمرکز بر پدیده محوری "توسعه‌نیافتگی اقتصادی" در استان ایلام تدوین گردید. این مدل، عناصر مختلف سرمایه اجتماعی ساختاری و سایر عوامل مؤثر را در قالب شرایط علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردهای کنش، و پیامدها سازماندهی می‌کند.

مدل مفهومی تحقیق، چارچوبی بصری است که روابط میان مفاهیم کلیدی پژوهش را نشان می‌دهد. این مدل بر اساس یافته‌های حاصل از نظریه داده‌بنیاد تدوین شده و نشان‌دهنده چگونگی تأثیر سرمایه اجتماعی ساختاری بر توسعه‌نیافتگی اقتصادی استان ایلام

نمودار شماره (۱): مدل پارادایمی قضیه پدیده محوری توسعه نیافتگی اقتصادی استان ایلام

شکل ۱. مدل نهایی پژوهش

در این مدل پارادایمی، پدیده محوری توسعه‌نیافتگی اقتصادی استان ایلام است که شرایط علی چهار گانه منبعث از یافته‌های تحقیق یعنی: ضعف سرمایه اجتماعی پیوندی و پل‌زن (برون گروهی)، بی‌اعتمادی نهادی، سلطه روابط خویشاوندی و کمبود مشارکت مدنی به دلیل محدود بودن شبکه‌های رسمی مشارکت همزمان با شرایط مداخله‌گری همچون: سیاست‌های ناپایدار توسعه‌ای، توزیع نامتوازن منابع، ضعف حکمرانی محلی و بستری تحت عنوان شرایط زمینه‌ای (ضعف زیرساخت‌ها، تمرکزگرایی اداری، اقتصاد دولتی و ساختار بسته قومی - طایفه‌ای) باعث گردیده تا کنشگران این منطقه، راهبردهایی همچون: اتکا شدید به دولت، انفعال

اقتصادی، تقویت روابط دورنی گروهی و همگرا، بهره‌گیری از فرصت‌های رانتی، مهاجرت نیروی انسانی و کاهش مشارکت اجتماعی بخاطر بی‌اعتمادی نهادی را برگزینند. راهبردهایی که منجر به پیامدهایی از قبیل: انسداد توسعه‌ای، کاهش سرمایه‌گذاری، خروج سرمایه انسانی، قفل‌شدگی ساختاری، تضعیف سرمایه اجتماعی ساختاری و در نهایت بازتولید توسعه نیافتگی گردیده است.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که سرمایه اجتماعی ساختاری نقش تعیین‌کننده‌ای در تبیین وضعیت توسعه‌نیافتگی اقتصادی استان ایلام دارد و ضعف در شبکه‌های رسمی مشارکت، اعتماد نهادی، حکمرانی محلی و پیوندهای اجتماعی برون‌گروهی، زمینه بازتولید محرومیت و رکود اقتصادی را فراهم کرده است. مدل پارادایمی استخراج‌شده از داده‌ها نشان داد که توسعه‌نیافتگی اقتصادی در ایلام صرفاً حاصل کمبود منابع اقتصادی یا محدودیت‌های جغرافیایی نیست، بلکه محصول برهم‌کنش پیچیده‌ای از ساختارهای نهادی ناکارآمد، روابط اجتماعی بسته، سیاست‌گذاری‌های ناپایدار و کاهش مشارکت مدنی است. این یافته با دیدگاه جامعه‌شناختی توسعه همسو است که توسعه را فراتر از رشد اقتصادی صرف دانسته و آن را وابسته به کیفیت نهادها، روابط اجتماعی و میزان انسجام اجتماعی می‌داند (1, 2). در واقع، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که فقدان سرمایه اجتماعی ساختاری موجب شده است کنشگران اقتصادی و اجتماعی در استان ایلام نتوانند به شکل مؤثر در شبکه‌های همکاری و مشارکت جمعی حضور یابند و همین امر به کاهش ظرفیت توسعه‌ای استان منجر شده است.

یکی از مهم‌ترین یافته‌های پژوهش، ضعف اعتماد نهادی و ناکارآمدی ساختارهای رسمی در استان ایلام بود. مشارکت‌کنندگان پژوهش بارها به ناکارآمدی بوروکراسی، تمرکزگرایی اداری و ضعف نهادهای تصمیم‌گیر محلی اشاره کردند و این عوامل را از مهم‌ترین موانع توسعه اقتصادی دانستند. این یافته با نتایج پژوهش چوانگ و چو همخوانی دارد که نشان دادند میان اعتماد نهادی، کیفیت حکمرانی محلی و سرمایه اجتماعی ساختاری رابطه‌ای مستقیم وجود دارد و ضعف این مؤلفه‌ها می‌تواند توسعه منطقه‌ای را مختل کند (9). همچنین گزارش سازمان همکاری و توسعه اقتصادی تأکید می‌کند که در مناطق پیرامونی و کمتر توسعه‌یافته، تمرکزگرایی و ضعف حکمرانی محلی موجب کاهش کارآمدی سیاست‌های توسعه‌ای و تعمیق نابرابری‌های منطقه‌ای می‌شود (18). در استان ایلام نیز وابستگی شدید به دولت و نبود ساختارهای تصمیم‌گیری محلی کارآمد باعث شده است بسیاری از ظرفیت‌های اقتصادی استان بلااستفاده باقی بماند.

از دیگر یافته‌های مهم پژوهش حاضر، غلبه روابط خویشاوندی و شبکه‌های بسته اجتماعی بود که به‌عنوان یکی از ابعاد منفی سرمایه اجتماعی ساختاری عمل کرده است. اگرچه این شبکه‌ها در برخی موارد می‌توانند حمایت اجتماعی و همبستگی درون‌گروهی ایجاد کنند، اما یافته‌ها نشان داد که در استان ایلام این روابط اغلب به تضعیف شایسته‌سالاری، محدود شدن فرصت‌های اقتصادی و کاهش مشارکت عمومی منجر شده‌اند. این نتیجه با دیدگاه پالدَم و اسوندسن درباره «وجه تاریک سرمایه اجتماعی» همسو است؛ آنان

معتقدند برخی انواع سرمایه اجتماعی، به‌ویژه شبکه‌های بسته و درون‌گروهی، می‌توانند زمینه‌ساز رانت‌جویی، فساد شبکه‌ای و انسداد نهادی شوند (14). همچنین گریگر نشان داد که غلبه شبکه‌های قومی و پیوندهای بسته اجتماعی می‌تواند تعاملات برون‌گروهی و ظرفیت توسعه محلی را محدود کند (15). یافته‌های پژوهش حاضر نیز نشان داد که در بسیاری از موارد، روابط قومی و خویشاوندی جایگزین روابط رسمی و نهادی شده و این امر موجب کاهش اعتماد عمومی و ناکارآمدی ساختارهای اقتصادی گردیده است.

نتایج پژوهش همچنین نشان داد که ضعف سرمایه اجتماعی پل‌زن و محدود بودن ارتباطات برون‌گروهی، از دیگر عوامل مؤثر بر توسعه‌نیافتگی اقتصادی استان است. در شرایطی که تعاملات اجتماعی عمدتاً در چارچوب گروه‌های محدود قومی و خویشاوندی شکل می‌گیرد، امکان شکل‌گیری شبکه‌های گسترده همکاری اقتصادی و اجتماعی کاهش می‌یابد. این یافته با مطالعات جدید حوزه سرمایه اجتماعی مطابقت دارد که بر اهمیت سرمایه اجتماعی پل‌زن در ایجاد نوآوری، افزایش همکاری‌های اقتصادی و توسعه منطقه‌ای تأکید می‌کنند (21). هوئیسن‌ترویت و همکاران بیان می‌کنند که توسعه پایدار زمانی تحقق می‌یابد که شبکه‌های اجتماعی بتوانند میان گروه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و نهادی ارتباط برقرار کنند و اعتماد متقابل را افزایش دهند (21). در استان ایلام، ضعف این نوع از سرمایه اجتماعی موجب محدود شدن تعاملات اقتصادی و کاهش ظرفیت جذب سرمایه و نوآوری شده است.

یافته‌های پژوهش حاضر همچنین نشان داد که ضعف مشارکت مدنی و اجتماعی در استان ایلام، نقش مهمی در بازتولید توسعه‌نیافتگی اقتصادی دارد. مشارکت‌کنندگان پژوهش معتقد بودند که مردم استان نقش اندکی در فرآیندهای تصمیم‌گیری محلی دارند و بسیاری از سیاست‌ها بدون مشارکت واقعی شهروندان تدوین و اجرا می‌شود. این وضعیت موجب احساس بی‌قدرتی اجتماعی، کاهش اعتماد عمومی و گسترش انفعال اجتماعی شده است. این یافته با نظریه پاتنام همسو است که مشارکت مدنی را یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی می‌داند (3). همچنین پژوهش‌های جدید نشان داده‌اند که مشارکت اجتماعی فعال می‌تواند زمینه توسعه پایدار روستایی و منطقه‌ای را فراهم سازد و جوامع محلی را در برابر بحران‌های اقتصادی مقاوم‌تر کند (11، 12). در مقابل، نبود مشارکت واقعی، موجب کاهش مسئولیت‌پذیری اجتماعی و افزایش وابستگی به دولت می‌شود.

یکی دیگر از نتایج مهم این پژوهش، ارتباط میان ضعف سرمایه اجتماعی و مهاجرت نیروی انسانی بود. یافته‌ها نشان داد که بسیاری از نیروهای متخصص و جوانان استان، به دلیل نبود فرصت‌های اقتصادی، ضعف اعتماد به آینده و محدود بودن شبکه‌های حرفه‌ای، تمایل زیادی به مهاجرت دارند. این روند نه تنها موجب خروج سرمایه انسانی می‌شود، بلکه به تضعیف بیشتر سرمایه اجتماعی ساختاری و کاهش ظرفیت توسعه‌ای استان منجر می‌گردد. این یافته با گزارش برنامه توسعه سازمان ملل متحد همخوانی دارد که نشان می‌دهد مناطق دارای انسجام اجتماعی پایین و نابرابری منطقه‌ای بالا، بیشترین نرخ مهاجرت نیروی انسانی را تجربه می‌کنند (17). همچنین در رویکردهای جدید توسعه، سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی به‌عنوان دو عامل مکمل در توسعه پایدار شناخته می‌شوند و تضعیف هر یک می‌تواند دیگری را نیز تحت تأثیر قرار دهد (19).

پژوهش حاضر همچنین نشان داد که توسعه نیافتگی اقتصادی استان ایلام در قالب نوعی «قفل‌شدگی ساختاری» بازتولید می‌شود. به این معنا که ضعف زیرساخت‌ها، ناکارآمدی نهادهای رسمی، کاهش مشارکت اجتماعی و سلطه روابط غیررسمی به صورت متقابل یکدیگر را تقویت کرده و مانع خروج استان از چرخه توسعه نیافتگی می‌شوند. این وضعیت موجب شده است که بسیاری از کنشگران اقتصادی به جای سرمایه‌گذاری مولد و فعالیت‌های کارآفرینانه، به رفتارهای کوتاه‌مدت، وابستگی به منابع دولتی و فعالیت‌های غیرمولد روی آورند. این یافته با دیدگاه‌های جدید توسعه نهادی و اجتماعی همخوانی دارد که توسعه نیافتگی را نتیجه تعامل پیچیده عوامل نهادی، اجتماعی و اقتصادی می‌دانند (1, 19). همچنین پژوهش وانگ و چن نشان می‌دهد که ضعف سرمایه اجتماعی می‌تواند تاب‌آوری سازمانی و اجتماعی را کاهش داده و جوامع را در برابر بحران‌های اقتصادی آسیب‌پذیرتر سازد (13).

از منظر نظری، یافته‌های پژوهش حاضر اهمیت توجه به ابعاد ساختاری سرمایه اجتماعی را در تحلیل توسعه نیافتگی اقتصادی برجسته می‌سازد. بسیاری از مطالعات پیشین سرمایه اجتماعی را صرفاً پدیده‌ای مثبت و توسعه‌زا تلقی کرده‌اند، اما نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی در صورت بسته بودن شبکه‌ها، ضعف اعتماد نهادی و غلبه روابط غیررسمی، می‌تواند به مانعی برای توسعه تبدیل شود. این نتیجه با دیدگاه فیلد همخوانی دارد که تأکید می‌کند سرمایه اجتماعی همواره واجد پیامدهای مثبت نیست و بسته به نوع شبکه‌ها و کیفیت روابط اجتماعی، می‌تواند پیامدهای متفاوتی برای توسعه داشته باشد (4). همچنین شکری نیز بیان می‌کند که سرمایه اجتماعی در صورت ضعف نهادهای رسمی و کاهش اعتماد عمومی، ممکن است به بازتولید نابرابری و محرومیت منجر شود (6).

در مجموع، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که توسعه نیافتگی اقتصادی استان ایلام بیش از آنکه ناشی از کمبود منابع طبیعی یا اقتصادی باشد، ریشه در ضعف سرمایه اجتماعی ساختاری، ناکارآمدی نهادهای رسمی، کاهش اعتماد نهادی و محدود بودن شبکه‌های مشارکت اجتماعی دارد. در چنین شرایطی، تقویت سرمایه اجتماعی ساختاری می‌تواند به‌عنوان یکی از مهم‌ترین راهبردهای خروج از چرخه توسعه نیافتگی مورد توجه قرار گیرد. توسعه نهادهای مدنی، افزایش مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری‌های محلی، تقویت اعتماد عمومی، گسترش شبکه‌های پل‌زن و اصلاح ساختارهای حکمرانی محلی می‌تواند زمینه افزایش انسجام اجتماعی و پویایی اقتصادی را فراهم سازد. به بیان دیگر، توسعه اقتصادی پایدار در استان ایلام بدون بازسازی سرمایه اجتماعی ساختاری و تقویت ظرفیت‌های نهادی و مشارکتی امکان‌پذیر نخواهد بود.

از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به ماهیت کیفی تحقیق اشاره کرد که تعمیم نتایج را به سایر استان‌ها و مناطق با محدودیت مواجه می‌سازد. همچنین برخی مشارکت‌کنندگان به دلیل حساسیت موضوعات مرتبط با ناکارآمدی نهادی و روابط غیررسمی، در بیان کامل دیدگاه‌های خود احتیاط می‌کردند. محدودیت زمانی و دشواری دسترسی به برخی کنشگران کلیدی در مناطق دورافتاده استان نیز از دیگر محدودیت‌های این پژوهش بود. افزون بر این، پیچیدگی و چندبعدی بودن مفهوم سرمایه اجتماعی باعث شد که تحلیل تمامی ابعاد آن در چارچوب یک پژوهش امکان‌پذیر نباشد.

پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده با بهره‌گیری از روش‌های ترکیبی کمی و کیفی، رابطه میان انواع مختلف سرمایه اجتماعی و شاخص‌های توسعه اقتصادی را در استان‌های مختلف کشور مورد مقایسه قرار دهند. همچنین بررسی تطبیقی میان مناطق مرزی و غیرمرزی می‌تواند به درک عمیق‌تر نقش سرمایه اجتماعی در توسعه منطقه‌ای کمک کند. مطالعه تأثیر سرمایه اجتماعی پل‌زن بر کارآفرینی، جذب سرمایه‌گذاری و مهاجرت نخبگان نیز می‌تواند از موضوعات مهم پژوهشی آینده باشد. افزون بر این، پیشنهاد می‌شود نقش فناوری‌های نوین ارتباطی و شبکه‌های اجتماعی مجازی در تقویت یا تضعیف سرمایه اجتماعی ساختاری مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد.

برای بهبود وضعیت توسعه اقتصادی استان ایلام، لازم است سیاست‌گذاران بر تقویت نهادهای مدنی، افزایش شفافیت اداری و ارتقای اعتماد عمومی تمرکز کنند. توسعه شبکه‌های مشارکت اجتماعی، حمایت از سازمان‌های مردم‌نهاد، تقویت حکمرانی محلی و کاهش تمرکزگرایی اداری می‌تواند زمینه مشارکت فعال‌تر شهروندان را فراهم سازد. همچنین ایجاد بسترهای همکاری میان گروه‌های مختلف اجتماعی و قومی، حمایت از کارآفرینی محلی و تقویت شبکه‌های حرفه‌ای و اقتصادی می‌تواند به گسترش سرمایه اجتماعی پل‌زن و کاهش انزوای اقتصادی استان کمک کند. توجه هم‌زمان به توسعه زیرساخت‌های اقتصادی و بازسازی سرمایه اجتماعی، شرط اساسی تحقق توسعه پایدار و خروج استان ایلام از چرخه توسعه‌نیافتگی خواهد بود.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاق

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

1. Azkia M, Ahmadrash R. Theories of Development. Tehran: Ehsan Publishing; 2020.
2. Azkia M, Ghaffari G. Sociology of Development: Theoretical and Applied Issues. Tehran: Elm Publishing; 2009.
3. Putnam RD. Bowling Alone: The Collapse and Revival of Social Capital in America. Tehran: Rozaneh Publishing; 2005.
4. Field J. Social Capital. Tehran: Shirazeh; 2005.
5. Mousavi SD. Social Capital and Development. Tehran: SAMT Publishing; 2006.
6. Shokri M. Social Capital and Its Consequences. Tehran: University of Tehran Press; 2020.
7. Haldane A, Halpern D. Social Capital 2025 The Hidden Wealth Of Nations. Demos, 2025.
8. Lin N, Fu Y. Structural Social Capital and Network Theory: Advances and Extensions: Oxford University Press; 2021.
9. Chuang Y, Chiu Y. Local Governance, Institutional Trust and Structural Social Capital. Governance. 2022;35(4):1012-31.
10. Bjørnskov C, Sønderskov KM. Social Trust and Economic Performance. Journal of Comparative Economics. 2021;49(2):112-28.
11. Sabit NS, Khaksar S. The Performance of Local Government, Social Capital, and Rural Participation in Sustainable Rural Development. Journal of Social Sciences. 2025.
12. Zarei R. Examining the Relationship Between Social Capital and Sustainable Rural Tourism Development in Tourist Destinations. Social Studies in Tourism. 2025;13(29):1-26.
13. Wang Y, Chen H. A system dynamics model for analyzing the impact of social capital on organizational resilience in crises. Journal of Organizational Behavior. 2025.
14. Paldam M, Svendsen GT. The Dark Side of Social Capital Revisited. Journal of Institutional Economics. 2023;19(1):54-71.
15. Grieger L. Ethnic Networks and Local Development. European Regional Studies. 2018;26(2):118-35.
16. Warde A, Tampubolon G. Social Capital, Networks and Leisure Consumption. Sociology. 2002;36(1):165-83.
17. Undp. Social Cohesion and Regional Disparities in Iran. Tehran Office, 2022.
18. Oecd. Regional Development Outlook: Governance and Territorial Inequalities. OECD Publishing, 2020.
19. Alkire S, Santos ME. Multidimensional Poverty and Structural Inequality. Oxford Poverty and Human Development Initiative, 2025.
20. Amanpour S, Parvizian A, Alizadeh M. Assessing the Status of Development Indicators in Ilam Province. Farhang-e Ilam. 2015;16(48-49).
21. Huysentruyt M, Gutiérrez M MdlÁ, Algan Y. Bridging social capital and trust: a research agenda. sustainability & Organizational Institute, 2025.
22. Charmaz K. Constructing Grounded Theory. 3rd ed: Sage; 2021.
23. Azkia M, Ahmadrash R, Partazian K. Qualitative Research Method. Tehran: Keyhan; 2017.